

PRŮVODCE SVOBODOU UČENÍ

SvobodaUčení.cz

2016

Předmluva	3
Kapitola I. - Vnější a vnitřní podmínky sebeřízeného vzdělávání	5
1.1. Podmínky na straně prostředí:	5
1.2. Podmínky na straně vzdělávaného:.....	10
1.3. Shrnutí - kritéria funkčního procesu sebeřízeného vzdělávání jako interakce mezi vnějším prostředím a sebeřízeným studentem	17
Kapitola II. - Legislativa	18
2.1. Kdo a jakým způsobem řídí vzdělávání dětí v ČR?	18
2.2. Jak je to v ČR se svobodou volby ze vzdělávací nabídky v rámci platné legislativy?	18
Kapitola III. - Přístupy ke vzdělávání v rámci školského systému ČR	26
3.1. ZŠ tradičního typu	27
3.2. Montessori pedagogika	30
3.3. Waldorfská škola	32
3.4. Začít spolu	34
3.5. Individuální (domácí) vzdělávání	36
3.6. Sebeřízené učení (unschooling)	37
3.7. Demokratické školy	42
Kapitola IV. - Jak na individuální (domácí) vzdělávání a komunitní (sdružené) „školy“ v ČR?	46
4.1. Povinné předškolní vzdělávání	47
4.2. Povinná školní docházka	48
Kapitola V. - Seznam doporučených kontaktů	53
5.1. Asociace v ČR	53
5.2. Školy a komunitní skupinky na cestě ke svobodě v ČR	53
5.3. Demokratické školy v zahraničí	54
5.4. Mezinárodní asociace	54
Použité zdroje	55

Předmluva

Unschooling. Sebeřízené vzdělávání. Informální učení. Učení životem. Přirozené učení. To všechno a mnoho dalších jsou synonyma pro proces učení vycházející z vnitřní motivace jedince. Bez omezování, manipulace a regulace vnější autoritou, s důrazem na svobodný přístup a důsledné uplatňování rovnoprávnosti dětí[1]. Čím dál více psychologických a neurovědeckých studií potvrzuje funkčnost tohoto fenoménu, který existuje tak dlouho jako lidstvo samo. Nově se v psychologii objevuje termín „vnímané vlastní účinnosti“[2] (v originále self-efficacy), která by mohla být v tekuté společnosti 21. století klíčovou kompetencí ke zvládnání sebeřízení jedince tam, kde přestávají platit dosavadní zákonitosti a ustálená pravidla.

Člověk je od přírody zvědavý. Z toho plyne, že se neustále učí. Učení je přirozenou součástí života. Učí se nejlépe tak, když následuje své přirozené zájmy, talent a lidi, kteří jsou mu blízcí. Pokud je dětem ponechán prostor a čas, učí se být za sebe zodpovědné a dělat i obtížná rozhodnutí. Pokud se začnou nejprve učit to, co je zajímavé a co si z vlastní iniciativy samy vybraly, jsou schopny později rozlišit, co je pro ně důležité a na čem jsou ochotny i tvrdě pracovat. Myšlenka je to jednoduchá a přitom zcela logická: děti jsou od narození aktivní. Rády vynaloží velké úsilí na to, aby svět kolem sebe pochopily a zvládly řešit reálné problémy. A když je jim to umožněno, dělají vše s velkým nadšením. Všechny děti se učí stejným základním dovednostem, ale každé to dělá svým tempem, ve svém vlastním rytmu a svým vlastním způsobem. Můžeme sledovat, jak se učí společně komunikovat a hrát si. Pokud je necháme, vytvářejí si s rostoucím věkem silný pocit nezávislosti, dávají si vlastní cíle do budoucna a jsou schopny jich dosahovat. Tyto cíle jsou tak různé jako samy děti a jednou z hlavních snah SvobodyUčení.cz je tuto důvěru jít si důsledně za svými cíli u nich podporovat nebo jim v tom alespoň nebránit.

Děti potřebují v procesu učení udělat spoustu chyb a potřebují vědět, že tyto chyby jsou jejich vlastní, aby se z nich mohly poučit. Pokud nebyl dříve narušen jejich vývoj, pak budou vždy schopny nalézt způsob, jak překonat překážky, a zároveň mít užitek z vlastních úspěchů. Je důležité proto nechat děti,

[1] Dítě je také člověk.

[2] Volně lze přeložit také jako sebedůvěra ve vlastní schopnosti.

aby si poradily s nečekanými výzvami a chopily se příležitostí. Svobodné školy a vzdělávací komunity mají za úkol především vytvořit bezpečné prostředí, které je otevřené, čestné, důvěryhodné a bez zastrasování.

Přirozené prostředí pro informální učení, které existovalo během dlouhé lidské historie lovců a sběračů, je nyní inspirací při domácích formách tzv. unschoolingu, ve svobodných školách typu Sudbury Valley School (dále pouze Sudbury) a Summerhill a v různých vzdělávacích experimentech po celém světě^[3]. Většina těchto na sobě nezávislých vzdělávacích forem má společného jmenovatele, resp. vnější a vnitřní podmínky pro sebeřízené vzdělávání, které jsou v konkrétních případech naplňovány ve větší či menší míře a které si představíme níže.

Věříme, že tento dokument poslouží společně s naší nabídkou podpůrných služeb jak oficiálně registrovaným školám v ČR, komunitám domácích školáků, tak i jednotlivým rodinám s dětmi jako průvodce a rozcestník na cestě ke svobodnějšímu vzdělávacímu prostředí v ČR. To je podle nás klíčové k tomu, aby si děti mohly uchovat přirozenou vnitřní motivaci a převzít zodpovědnost nejen za proces svého celoživotního rozvoje, ale i za sebe a své okolí a mohly se tak stát respektovanými a respektujícími členy společnosti, ve které žijí. Bez svobody a možnosti zažít důsledky svých činů totiž není možné učit se skutečné zodpovědnosti, jsou to neoddelitelné strany téže mince. Jestliže nechceme mít svět plný nesvobodných a nezodpovědných dospělých, nezbyvá nám než dle Johna Holta začít důvěřovat dětem i pochopit své vlastní potřeby, které nám mohou bránit být ve vztahu s dětmi autentickými. Zapojte se, buďte součástí změny a posouvejte hranice ve vzdělávání společně s námi.

Tým SvobodaUčení.cz

[3] Např. Sugata Mitra: The child-driven education http://www.ted.com/talks/sugata_mitra_the_child_driven_education?language=en

Kapitola I.

Vnější a vnitřní podmínky sebeřízeného vzdělávání

1.1. Podmínky na straně prostředí^[4]:

a) Čas a prostor pro hraní a zkoumání

Proces učení není omezen pevnou časovou strukturou, ale naopak je přijímán a vnímán jako „vedlejší produkt“ všech ostatních činností, na nichž se učící se aktivně podílí.

Informální učení prostřednictvím her a zkoumání vyžaduje obrovské množství nenaplánovaného času – času dělat si co chceme, bez stresu, kritiky nebo zasahování ze strany autorit. Tento čas je potřebný k získávání přátel, k hraní si s myšlenkami a materiály, řešení nejrozličnějších problémů, k zažití a překonání nudy a k nalezení vášně. Informální učení také vyžaduje prostor – prostor pro

[4] Zpracováno volně dle Peter Gray: Svoboda učení

toulání a zkoumání. Tento prostor by měl ideálně zahrnovat celou paletu térenů, které jsou v dané kultuře relevantní.

Hraním je míněna dobrovolná aktivita s nepředvídatelným průběhem a otevřeným koncem. Řídí se rychlým rozhodováním a je většinou spojena s nenucenou, živou fantazií. Děti, které tu možnost mají, tráví hraním hodně času. Takové hraní má značný vzdělávací efekt. Podporuje nejen vývoj důležitých motorických, emočních a sociálních dovedností, ale i kreativitu a fantazii, které mají význam při jakémkoli řešení problémů. Hraní se stává takovým procvičováním řešení problémů. Každý si při něm může prakticky vyzkoušet to, co má v hlavě zatím jen jako nápad. Hra se tak stává jakousi dílnou a laboratoří, kde lze nové nápady realizovat. Dobrovolné hraní je vždy úzce spjato se zvědavostí a tím pádem i s bádáním a experimentováním. Při stavbě, přestavbě, či rekonstrukci modelů reality jsou neustále testovány nové konstrukty a způsoby, jak zpracovávat informace.

Ve svobodných školách mohou školní dny probíhat velmi různě. To je dáno jednak právě sebeurčujícím a neformálním přístupem k učení, věkově pestrým spektrem, interdisciplinárním učením v často dlouhodobých projektech, otevřením školy bezprostřednímu okolí (praktika, exkurze), jakož i samotným charakterem této celodenní školy s nejednotnou účastí. Všichni přítomní se mohou věnovat svým zájmům a vybírat si k tomu ve škole takové místo, kde se cítí nejlépe, nebo kde chtějí něco dělat, na něčem pracovat. Studenti se věnují svým zájmům, pracují na projektech, které si vybrali, nebo navštěvují kurzy. Tento čas je strukturován dle druhu činnosti, velikosti skupiny a potřeb zúčastněných, kteří sami rozhodují o tom, jestli a kdy si udělají přestávku.

b) Volné věkové míšení

Ohromné množství učení nastává při interakci s ostatními. Když ve školách oddělujeme děti podle věku, ochuzujeme je o příležitosti komunikovat s ostatními, od kterých se toho mohou naučit nejvíce. Ve věkově rozdílných skupinách získávají mladší děti dovednosti, informace, myšlenky a inspiraci od starších. V takových skupinách mohou mladší děti dělat věci, které by byly příliš nebezpečné nebo složité, pokud by je dělaly samy nebo s dětmi stejného věku. Starší děti mají také užitek z věkově rozdílných interakcí. Učí se, jak být vůdci a vychovateli. Vyvinou si smysl zodpovědnosti vůči ostatním. Také si upevní a rozšíří vědomosti díky tomu, že je vysvětlují mladším dětem.

Svobodné školy a vzdělávací komunity nabízejí společenství, ve kterém se studenti učí společně jeden od druhého. Nedochází k rozdělení podle věku. Věk není měřítkem pro zájem nebo stupeň vědomostí jedince. Učební a pracovní skupiny se ve svobodných školách formují na základě odborných a sociálních zájmů, ne tedy nutně podle věku. Ze smíšených věkových skupin profitují všichni. Mladší se učí bezprostředně od starších a starší si zase upevňují svůj vědomostní náskok tím, že mladším často něco vysvětlují. Stejně tak se stává, že naopak různě staré děti mají stejný stav vědomostí a dobře se jim spolu pracuje. Relevantní studie ukazují, že smíšení věkových skupin pomáhá starším studentům upevnit v takovémto učebním prostředí pocit sociální zodpovědnosti a vede ke kreativnímu zacházení s učebními obsahy a strategiemi. Ve školních kurzech toto smíšení také pomáhá vzájemné podpoře při učení, kdy se studenti učí a zároveň navzájem obohacují. Z těchto důvodů nejsou ve svobodných školách zavedeny ani třídy, ani ročníky.

c) Dobrovolný přístup ke vzdělaným a pečujícím dospělým

V tradičních společnostech lovců a sběračů není svět dospělých oddělen od světa dětí. Děti vidí, co dospělí dělají, a začleňují to do svých her. Také slyší příběhy, diskuze a debaty dospělých a učí se z toho, co slyší. Pokud potřebují pomoc od dospělého nebo mají otázku, která nemůže být zodpovězena ostatními dětmi, mohou jít k jakémukoli dospělému ve skupině. Všem dospělým na nich záleží. Ve svobodných školách jsou dospělí a děti také volně promícháni. Ve škole neexistuje místo, kam by personál mohl jít a studenti ne. Studenti mohou poslouchat jakoukoli diskuzi dospělých a pozorovat co dělají, a pokud chtějí, mohou se při-

dat. Studenti, kteří potřebují pomoc, mohou jít ke kterémukoli z členů personálu. Dítě, které potřebuje objetí, osobní radu nebo odpověď na nějakou technickou otázku, kterou nemohlo najít samo, ví přesně, který z dospělých tuto potřebu nejlépe uspokojí. Dospělí znají všechny děti po celou dobu jejich studia na škole (na rozdíl od klasických škol, kde učitelé znají pouze část dětí po dobu jednoho roku) a jsou pyšní na to, jak se vyvíjejí. Ve školách typu Sudbury musí být členové personálu každým rokem znovuzvoleni všemi studenty ve škole, proto jsou to lidé, kteří mají rádi děti a jsou dětmi oblíbeni.

Svobodné školy a vzdělávací komunity obvykle zaměstnávají jak pedagogy, tak lidi jiných profesí, a tedy s jinými kompetencemi. Tato směs různých kvalifikací a kompetencí nabízí studentům širokou paletu vzdělávacích možností, se kterými se mohou identifikovat. Vyučující mají za úkol podporovat a obohacovat běžící učební procesy. Doprovázejí studenty, naslouchají jim, zodpovídají jejich dotazy, vysvětlují, podporují je při hledání informací, pomáhají používat zdroje informací, a pokud je třeba, nabízejí vyučovací kurzy. Role zaměstnanců není omezena na to být pedagogem v běžném slova smyslu. Je důležitější být studentům spíše přáteli a průvodci, na něž se lze obrátit nejen jako na odborníky, ale především jako na lidi s osobní zkušeností. Zaměstnanci nabízejí, díky velké rozmanitosti zájmů, chování, žebříčků hodnot, životních postojů, schopností a nedostatků, širokou paletu modelových rolí, podle nichž se mohou studenti orientovat. Každý vyučující by měl být především velmi vnímavý. Musí nechat děti, aby se učily autonomně a zároveň svými vědomostmi a zkušenostmi dokáže přitáhnout jejich pozornost. Průvodci jsou především otevřenými osobnostně zralými lidmi s širokým polem zájmů, otevřeným přístupem a schopností zaujmout děti. Svými vyjadřovanými postoji jsou v souladu s uvedenou filozofií svobodného vzdělávání, což se projevuje jejich sebe-motivací, proaktivním přístupem k rozvoji vlastní osobnosti i konceptu sebeřízení vzdělávání v praxi.

d) Přístup k vybavení

Aby se lidé naučili používat nástroje své kultury, musejí k nim mít přístup. Děti lovců a sběračů si hrají s noži, lopatami, luky a šípy, hudebními nástroji, kánoemi, a se všemi ostatními předměty, které jsou pro jejich kulturu důležité. Ve svobodných školách mají děti přístup k širokému spektru vybavení, které lidé v naší kultuře běžně používají, včetně počítačů, dřevařských nástrojů, vybavení na vaření a na nejrůznější sporty a mnoha stěn zaplněných knihami.

e) Volná výměna myšlenek

Intelektuální vývoj nastává nejlépe v prostředí, kde mohou lidé volně sdílet myšlenky, bez cenzury nebo strachu z ostrakizace. Lidé mohou beze strachu říci, co se jim líbí, a o myšlenkách, které mají nějaké následky pro skupinu, se nekonečně debatuje. Škola nebo vzdělávací komunita záměrně není spojena s žádnou určitou náboženskou nebo politickou ideologií. Všechny myšlenky jsou přístupné k diskuzi. V takovémto prostředí je myšlenka něco, o čem se přemýšlí a debatuje, ne něco, co je nutné si zapamatovat a napsat do testu. Daniel Greenberg, školní filozof Sudbury Valley School, popsal školu jako „volný trh s myšlenkami.“ Děti, které nemají doma možnost poslouchat a účastnit se diskuzí o politice nebo o náboženství, je mohou slyšet a účastnit se jich ve škole, a to ze všech možných úhlů.

f) Žádná šikana

Aby člověk cítil volnost zkoumat a hrát si, musí se cítit bezpečně a nesmí být obtěžován ani šikanován. Tato svoboda se objevuje v pozoruhodné míře jak u lovců a sběračů, tak ve svobodných školách typu Sudbury a Summerhill. Podle antropologů efektivně zabráňují vážnému šikanování úzké osobní vztahy, věkové míšení a nesoutěživý a rovnostářský charakter kultury lovců a sběračů. Pokud starší nebo větší dítě začne obtěžovat mladší nebo menší, ostatní zasáhnou a rychle to zastaví. To samé se objevuje ve školách typu Sudbury a Summerhill. Navíc zde zabráňují šikanování demokraticky vytvořená pravidla a justiční systém, na kterém se podílejí všechny děti. Studenti, kteří se

cítí obtěžování nebo šikánování, mohou předvolat viníka před soudní komisí složenou z členů školy všech věkových skupin. Toto se silně liší od mnoha tradičních škol, kde je šikánování běžnou součástí života. Studenti, kteří zde nahlašují šikánování, mohou být považováni za donašeče, a učitelům může šikánování projít, protože oni vytvářejí pravidla a nejsou jimi vázáni.

g) Ponoření se do demokratických principů

O veškerých skupinových rozhodnutích se dlouze diskutuje, dokud se neshodne jasná většina těch, kteří na tomto rozhodnutí mají zájem. Každý, včetně dětí, se může do těchto diskuzí zapojit. Školy Sudbury jsou spravovány prostřednictvím formálního demokratického procesu, zahrnující diskuze a hlasování ve školní radě, ve které má každý student a člen personálu, který se rozhodne zúčastnit, stejný hlas. Ponoření se do demokratického procesu obdařuje každého člověka smyslem zodpovědnosti, který pomáhá motivovat vzdělávání. Pokud na mém hlasu záleží, pokud mám opravdové slovo v tom, co skupina dělá a jak funguje, potom bych si měl vše pečlivě promyslet a moudře mluvit. Společné zájmy v komunitě ovlivňují motivaci jednotlivých členů vzdělávat se ve věcech, které jsou důležité i pro ostatní.

1.2. Podmínky na straně vzdělávaného^[5]

h) Princip dobrovolnosti, možnost nezapojit se a neúčastnit se, učení bez násilí a nucení, ani formou manipulace^[6]

Obecně řečeno jsou děti těmi nejtýranějšími lidmi, a to nikoli proto, že jsou malé a slabé, ale proto, že nedisponují tou samou svobodou (s něčím) skončit jako dospělí. Antropologové tvrdí, že toto neplatí v kulturách lovců a sběračů, protože tam děti mají možnost, srovnatelnou s dospělými, trvale odejít ze situace, v níž nejsou spokojeny. Děti, se kterými je zacházeno nepěkně, se mohou odstěhovat do jiného obydlí s jinými dospělými, kteří se k nim budou chovat lépe. U lovců a sběračů nenajdeme ani stopu přesvědčení, že by děti patřily svým rodičům (jak říká Hubertus von Schoenebeck: „Děti patří samy sobě.“). Pokud děti skutečně mohou odejít ze školy, potom by se školy, které chtějí

[5] Zpracováno volně dle „Konzept Infinita Schule“ dostupný na: <http://infinita-schule.de/>

[6] Volně dle Peter Gray: <http://www.svobodauceni.cz/clanek/nejzakladnejsi-svoboda-je-svoboda-skoncit>

přežít, musely stát místem, které je vůči dětem přátelské. Děti milují učení se, ale stejně jako my všichni nesnáší, když je někdo k něčemu nutí, řídí každý jejich krok a soustavně je posuzuje. Milují, když se mohou učit svými vlastními způsoby, nikoli těmi, které jim druzí vnucují. Školy, stejně jako všechny ostatní instituce, se stanou morálními pouze tehdy, pokud přestanou na lidi, kterým slouží, pohlížet jako na pacienty nebo prázdné nádoby, které je zapotřebí formovat, naplnit a učinit kompetentními pro život. V případě, že mají studenti svobodu se školou skoncovat, jim bude škola muset zajistit i ostatní základní lidská práva, jako je právo uplatnit svůj hlas v přijímání rozhodnutí, která na ně mají dopad, svobodu slova a shromažďování nebo právo následovat své vlastní cesty ke štěstí. Skutečně svobodná volba ve vzdělávání tedy nebude možná, dokud nebude zrušena povinná školní docházka[5], společně se všemi ostatními zákony, regulacemi a nařízeními, která určují, co se má učit, kdo může učit nebo kdo může či nemůže získat prostředky ze státního rozpočtu. Skutečná svoboda ve vzdělávání vyžaduje úplnou odluku vzdělávání od státu.

V praxi svobodných škol si děti samy rozhodují, co a v jakém rozsahu využijí ze vzdělávací nabídky. Každý student má individuální plán, a tedy i vlastní rozvrh hodin, protože se učí buď sám, nebo v různě se obměňujících, interdisciplinárních a věkově smíšených skupinách. Fáze aktivního učení a výuky nejsou pevně stanoveny. Nabídka kurzů je např. na veřejné vývěsce. Jejich navštěvování je zcela dobrovolné. Rozvrh hodin závisí tedy pouze na zájmech studentů, časové dispozici vyučujících a dostupnosti materiálů či zázemí. Kurzy a projekty s pevnými termíny si domlouvají studenti nebo jednotlivé skupiny přímo s vyučujícími. Vedle kurzů je dalším důležitým prvkem svobodných škol

tzv. volná práce. Studenti si mohou vybrat v rámci školní docházky druh činnosti, které se chtějí věnovat. Mohou si vymezit čas, ve kterém pracují na speciálních věcech úplně sami, třeba pokud cvičí na hudební nástroj, čtou si nebo nechtějí dělat nic. Také je možné, že se zájmy studentů v průběhu času tak zásadně změní, že někdo, kdo se doposud věnoval výlučně přírodním vědám a matematice, se poté, co se naučil číst, může například půl roku chtít věnovat především četbě knih apod.

Toto je v ČR vzhledem k povinnosti školní docházky zakotvené přímo v Ústavě ČR, resp. Základní listině práv a svobod (více viz kapitola II Legislativa) v praxi nejproblematičtěji dosažitelný princip. Výjimkou není ani individuální („domácí“) forma vzdělávání, na niž a) neexistuje v ČR právní nárok^[7], b) probíhá každého půl roku povinné přezkušování na kmenové škole dle školního vzdělávacího programu (ŠVP) dané školy. ŠVP každé konkrétní školy podléhá obecnému rámcovému vzdělávacímu programu (RVP), který je závazný pro všechny oficiálně registrované školy zapsané ve školském rejstříku. Obsahuje povinné výstupy dle jednotlivých ročníků a jeho shoda se školními vzdělávacími programem, resp. jeho dodržování je kontrolováno Českou školní inspekcí. Přesto je možné ponechat dětem určitou míru řídit si vlastní proces učení, podobně jako v německých demokratických školách, kde je sice povinná docházka do školy, avšak děti si mohou zejm. na prvním stupni ZŠ regulovat co, jak, s kým a kdy se budou učit, vč. možnosti se nic neučit. Na druhém stupni ani tato relativní svoboda v ČR není, protože RVP stanovuje poměrně detailní výstupy pro jednotlivé školní ročníky. V ČR například na rozdíl od jiných zemí není možné, aby se dítě do 5. ročníku nenaučilo číst a psát a je to považováno za neplnění RVP, resp. podmínek pro individuální formu výuky v případě tzv. domácího vzdělávání[7]. Na druhou stranu i ve svobodných školách mohou studenti dosáhnout standardních cílů rámcových vzdělávacích programů, neboť se všichni ve svém čase a svým způsobem naučí tyto základní obsahy tak jako tak. Zjednodušeně řečeno: v sebeřízeném vzdělávání je důležitější, jestli si k naučení dané kompetence nebo dovednosti dojde člověk z vlastní vůle a vlastní cestou než to, kdy se tak stane.

Zásadní je také otevřené vyhýbání se jakékoli manipulaci. Zkušenosti ze svobodných škol ukazují, že děti a mládež jsou mnohem otevřenější přirozené autoritě dospělých než institucionální autoritě, která často spíše vyvolává nere-

[7] dle školského zákona může být umožněna pouze ze závažných důvodů

flektující vzpouru. Díky těmto mechanismům je vyučující schopen nejen zodpovídat za bezpečnost a zdraví studentů, ale může jim být přítelem a důvěrníkem v radostech, starostech a vnitřních konfliktech, které s sebou nese období dospívání.

Doplňující otázky:

- Jak může škola mladým lidem ukazovat perspektivy?
- Jak jim dokáže pomoci při posílení jejich uvědomění si vlastní hodnoty?
- Jak je podpoří ve snaze zacházet s problémy produktivně?

i) Aktivita a zodpovědnost za vlastní proces učení na straně učícího se

Úkolem zaměstnanců svobodných škol je pouze podpora běžících vzdělávacích procesů studentů. Oproti klasickým školám to znamená omezení vlivu učitelů/průvodců na kladení podpůrných otázek, které jim mohou pomoci dospět k vlastním závěrům. Studenti musí ve svém vzdělávacím procesu hrát aktivní roli a zodpovědnost za učení musí být pouze na nich samotných. Aby byli motivováni učit se a byli schopni integrovat nové vědomosti do vlastní zásobárny znalostí, potřebují dostat plnou důvěru ve své schopnosti se učit. Společné učení s ostatními, kteří mají třeba odlišné vědomosti nebo jsou v jiném stádiu poznání, přitom vytváří možnost společně konstruovat význam. Vyučování ostatních zase vede ke kolektivnímu vyjednávání a samotné výstavbě vý-

znamu, potažmo vědění. Mít trénink ve společném učení znamená tudíž vyšší kompetenci při nabývání nových znalostí. Protože studenti vytvářejí význam a smysl sami, a to integrací vědomostí do existující znalostní kostry, je učení potom obzvláště efektivní. Nové informace se tak nevyskytují mimo svůj vlastní kontext, ale pouze ve spojení s oblastmi podstatnými pro realitu.

K učení, které má v životě smysl, dochází pouze tehdy, když se na určité téma člověk vrhne z vlastního popudu. Děti potřebují k dispozici množství inspirace, pomůcek, knih i vyučujících (personálu) a zároveň neomezenou svobodu v rozhodování o výběru. S takovou podporou děti již samy přijdou na to, které vědomosti potřebují k tomu, aby ve svém životě dosáhly toho, po čem touží. Studenti svobodných škol a unschooleři mají možnost osvojit si vlastní zodpovědnost, každodenní praxí se naučit její plný význam. Jednat zodpovědně znamená vzít rozhodování do vlastních rukou. Osobní zodpovědnost s sebou nese zároveň zásadní rovnoprávnost. Pokud je někde zapotřebí autority, musí se jí dosáhnout souhlasem všech zúčastněných. Svobodné vzdělávání je založeno na vnitřní motivaci a osobní zodpovědnosti každého jedince nezávisle na věku, vědomostech a výkonu.

Doplňující otázky:

- Jsou studenti podporováni při rozvoji důvěry v jejich vlastní schopnost se učit?
- Je rozvíjena jejich vlastní osobnost?
- Jsou sociální a emocionální kompetence podporovány stejně, jako ty kognitivní?
- Patří studentům aktivní role při učení a co největší zodpovědnost za vlastní proces učení?
- Pracují zaměstnanci školy způsobem, který podporuje studenty při vytváření konstrukce vědění (dialogově, tedy formou dotazů namísto oznamování – a formulováním vlastních závěrů namísto oznámení výsledků)?

- Učí se studenti konstruovat významy společně s těmi, kteří disponují jinou úrovní a škálou vědomostí?
- A učí se vyučovat?

j) Vnitřní motivace místo vnější (odměny a tresty, nálepkování), podporovaná vnímaná vlastní účinnost („self-efficacy“)

Učící se má většinový podíl na rozhodování o formě, obsahu i intenzitě učení. Cílem je udržet a podpořit vrozenou lidskou zvědavost a vůli k učení, aby si děti ponechaly a rozvíjely pozitivní přístup k učení a žily v důvěře ve vlastní schopnosti. To se stane především tím, že učení nepodléhá žádnému nucení, ani není nijak hodnoceno a vychází pouze z vnitřní motivace. Učit se je chápáno jako šance, nikoli povinnost. Vůle a schopnost se doživotně vzdělávat jsou podpořeny i tím, že se zároveň vyhovuje výsledkům a požadavkům konstruktivistické teorie učení a výzkumům mozku. Dostupné výsledky výzkumu na svobodných školách ukazují, že si studenti vysoce cení právě schopnosti moci se neustále učit nové věci a vidí to jako jeden z nejdůležitějších výstupů jejich školní docházky.

Podpora dětí a mladistvých v osobním růstu je základem pro úspěšné zvládnutí všech úkolů, které na ně v životě čekají. Vnitřní motivace lze dosáhnout pouze zapojením studentů do samotných procesů učení. Vůle učit se je chápána jako vědomé jednání. Studenti si stanovují cíle jednání (učení) a pokoušejí se jich dosáhnout. Lidé se slabě vnímanou osobní účinností inklinují k tomu dávat si cíle, které jsou buď příliš jednoduché, nebo naopak příliš obtížné. V prvním případě není výsledek jednání nijak velkolepý, nevede tudíž ani k dalšímu seberozvoji, a v tom druhém zase počítá dopředu s nezdarem – takoví lidé mají na svou obranu vysvětlení, že cíl byl nereálný. Oproti tomu jedinci se silně vnímanou osobní účinností důvěřují svým schopnostem něco si osvojit, a proto se nezdarů nebojí. To pak vede také k realističtějším cílům jednání. I další pozorování, která byla prováděna k souvislostem mezi jednáním a vnímáním osobní účinnosti, lze přenášet na učení. Studenti s vysoko vnímanou osobní účinností budou jistě projevovat větší iniciativu ve věcech, které jsou pro ně významné. Všeho, co se chtějí naučit, se budou schopni chopit s větší houževnatostí a výdrží a nenechají se odradit nezdary. Budou daleko ochotnější investovat do procesu učení energii a výdrž – neboť budou přesvědčeni o tom, že na konci dosáhnou cíle.

Vnímání osobní účinnosti se vztahuje k přesvědčení člověka o vlastní kontrole nad událostmi a tedy možnosti ovlivňovat svůj život. Toto očekávané vnímání osobní účinnosti popisuje důvěru ve vlastní kompetence úspěšně vykonávat žádoucí činnosti. Jde tedy o to chápat vlastní vliv na život – rozpoznávat svět kolem sebe jako proměnlivý a sebe samého jako možného autora změn. Osoby se silnou vírou ve vlastní kompetence vykazují větší výdrž při zvládání úkolů, nižší náchylnost k úzkostným poruchám a depresím a více úspěchů ve vzdělání i profesním životě. Přesvědčení ohledně vlastních schopností určuje jak se cítí, jak uvažují, jak se učí, jak jednají a jak se sebemotivují. Pokud člověk vychází z toho, že dokáže určitou věc úspěšně vykonat, zhostí se jí s větší ochotou, vydá více energie, bude vytrvalejší při jejím provádění a nenechá se snadno odradit při nezdarech. Lidé s vyšší vnímanou osobní účinností se rychleji zotaví z nezdarů a budou poté opět iniciativní, protože spoléhají sami na sebe a vlastní schopnosti.

1.3. Shrnutí - kritéria funkčního procesu sebeřízeného vzdělávání jako interakce mezi vnějším prostředím a sebeřízeným studentem

1. zajištění bezpečných podmínek pro informální učení, hry a samoúčelné objevování je v praxi upřednostňováno před formálně řízenými aktivitami s cílem definovaným vnější autoritou

2. pochopení celku i souvislostí, vyhodnocování a práce s informacemi jsou důležitější než detailní formální znalosti bez vazby na konkrétní potřeby jedince a reálný svět, ve kterém žije

3. pravidla jsou důležitá jako živý a účinný prostředek k zajištění bezpečí pro všechny zúčastněné, měla by vznikat a být upravována spontánně na základě reálných zkušeností a potřeb všech členů komunity, s přihlédnutím k vývojové fázi dětí a jejich schopnostem; dodržování pravidel by mělo být konsenzuálně vnímáno všemi zúčastněnými jako prospěšné a neobtěžující tak, aby nedocházelo k diskriminaci názoru menšin většinou

4. chyba není chápána jako problém, ale naopak příležitost k růstu jedince a zpětné vazbě mezi členy komunity

5. kritické myšlení, schopnost diskutovat a řešit reálné problémy, kreativita a inovace vedoucí k cíli jsou podporovány více než formální postupy

6. schopnost kooperace a dosahování individuálních cílů jsou podporovány více než soutěžení a srovnávání

7. životní a profesní dovednosti jsou vnímány jako prospěšnější než formální vzdělání

8. vzdělávání není chápáno jako cíl sám o sobě, ale jako prostředek k chápání světa, uplatnění potenciálu každého jedince a prožití šťastného života

Kapitola II.

Legislativa

2.1 Kdo a jakým způsobem řídí vzdělávání dětí v ČR?

Je rodič ten, kdo je zodpovědný za vzdělávání svého dítěte? Jaká mají rodiče práva a povinnosti vůči škole, resp. státu? Máme při výběru vzdělávání pro své dítě skutečně svobodnou možnost volby? Slučuje se povinná školní docházka s dobrovolností? Existují v ČR svobodné školy?

Základním zákonem České republiky je Ústava.

Ústava ČR, resp. Listina základních práv a svobod, která je její součástí, uvádí:

- *Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.*

- *Meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou základních práv a svobod (dále jen „Listina“) upraveny pouze zákonem.*
- *Každý má právo na vzdělání. Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon.*

Povinná školní docházka (PŠD) je tedy dána přímo Ústavou ČR.

Stát, vláda a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (MŠMT ČR) vydává a novelizuje příslušné zákony a určuje tím podobu celého školského systému v ČR. Školský zákon ukládá Ministerstvu školství zpracovávat **Národní program vzdělávání**, jehož součástí jsou mj.:

- cíle vzdělávání stanovené Školským zákonem,
- hlavní oblasti vzdělávání,
- obsahy vzdělávání,
- prostředky nezbytné k dosahování cílů.

Součástí Školského zákona jsou dále takzvané **rámcové vzdělávací programy** (RVP) pro ZŠ, SŠ, MŠ, ZUŠ a jazykové vzdělávání. Ty „...vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání; jsou závazné pro tvorbu školních vzdělávacích programů, hodnocení výsledků vzdělávání dětí a žáků, tvorbu a posuzování učebnic a učebních textů a dále závazným základem pro stanovení výše finančních prostředků přidělovaných podle § 160 až 162.“

Každá škola v ČR **má povinnost tvořit školní vzdělávací program** (ŠVP), který vydává ředitel školy a jeho plnění kontroluje Česká školní inspekce. ŠVP musí být v souladu s příslušným rámcovým vzdělávacím programem; obsah vzdělávání může být ve školním vzdělávacím programu uspořádán do předmětů nebo jiných ucelených částí učiva (například modulů).

Každá ZŠ v České republice, pokud chce mít možnost vydávat vysvědčení, obdržet státní dotace a být „oficiální“ školou se všemi náležitostmi, musí být zapsaná v rejstříku MŠMT. Základní škola, byť soukromá, nezapsaná v rejstříku MŠMT existovat nemůže.

Každá ZŠ má tedy povinnost dodržovat svůj školní vzdělávací program, který si vytvoří sama na základě rámcového vzdělávacího programu vydaného MŠMT ČR.

Školský zákon dále uvádí:

- Školní docházka je povinná po dobu devíti školních roků, nejvýše však do konce školního roku, v němž žák dosáhne sedmnáctého roku věku (dále jen „povinná školní docházka“).
- Povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, pokud mu není povolen odklad.
- Zákonný zástupce je povinen přihlásit dítě k zápisu k povinné školní docházce, a to v době od 1. do 30. dubna kalendářního roku, v němž má dítě zahájit povinnou školní docházku^[8].

V praxi to znamená, že jakmile vaše dítě dosáhne šesti let věku, stává se z něj „žák“ a je automaticky zapsáno do spádové školy. Vyberete-li pro své dítě jinou školu než spádovou, ZŠ si tuto informaci mezi sebou předají. **Neexistuje však varianta dítě do žádné školy nezapsat.** Nezapíšete-li dítě vy sami, udělá to za vás stát.

Nezapsání dítěte do školy může být v praxi posuzováno jako porušení rodičovských povinností a vnímáno ze strany příslušných orgánů jako situace ohrožení dítěte dle zákona o sociálně-právní ochraně dítěte^[9].

[8] <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/terminy-zapisu-do-1-rocniku-zakladnich-skol-pro-skolni-rok>

[9] Podnět o nezahájení povinné školní docházky na příslušný Orgán sociálně právní ochrany dětí může podat anonymně kdokoliv (např. lékař, škola, rodinný příbuzný, soused).

„Přihlašovací povinnost a povinnost péče o pravidelnou a včasnou školní docházku mají rodiče, popř. zákonný zástupce dítěte. Zanedbání těchto povinností je přestupkem, který může být sankcionován pokutou do výše 3000 Kč; zanedbání výchovy většího rozsahu může být klasifikováno jako trestný čin ohrožování mravní výchovy dětí a mládeže. Zákonný zástupce je povinen přihlásit dítě k zápisu k povinné školní docházce v době od 15. 1. do 15. 2. kalendářního roku, v němž má dítě povinnou školní docházku zahájit. Povinnost zabezpečit povinnou školní docházku mají obce. Děti, které mají v příslušném roce zahájit základní vzdělání, jsou registrovány v matrikách obcí. Kromě přestupkového zákona lze na porušení povinnosti rodičů vztáhnout i některá ustanovení trestního zákoníku.“

Dle Trestního zákoníku 40/2009 Sb.^[10] je možné v případě „podporování zahálky“, jak nazývá trestní zákon nechození dítěte do školy, vztáhnout § 201 Ohrožování výchovy dítěte:

(1) Kdo, byť i z nedbalosti, ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte tím, že

a) svádí ho k zahálčivému nebo nemravnému životu,

b) umožní mu vést zahálčivý nebo nemravný život,

d) závažným způsobem poruší svou povinnost o ně pečovat nebo jinou svou důležitou povinnost vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

Od září 2016 je v platnosti novela školského zákona, která k devíti letům povinné školní docházky **přidává povinný předškolní ročník** v mateřské škole. Fakticky se tak povinnost školní docházky prodloužila na 10 let, viz novela:

Od počátku školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne pátého roku věku, do zahájení povinné školní docházky dítěte, je předškolní vzdělávání povinné, není-li dále stanoveno jinak.

Povinné předškolní vzdělávání je možné plnit pouze v akreditovaných mateřských školách nebo v přípravných ročnících ZŠ, nikoli tedy např. v lesních MŠ,

[10] <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni-zakonik/castzh4.aspx>

pokud nejsou oficiálně registrované jako mateřská škola u MŠMT. V tomto případě nestačí ani registrace dětské skupiny.

Další možností plnění povinného předškolního vzdělávání je individuální vzdělávání dítěte (na podobném principu jako domácí – ve školském zákoně označované jako individuální – vzdělávání na ZŠ). Zákonný zástupce dítěte je povinen oznámit své rozhodnutí vzdělávat dítě individuálně „...nejpozději 3 měsíce před počátkem školního roku, kterým začíná povinnost předškolního vzdělávání dítěte.“

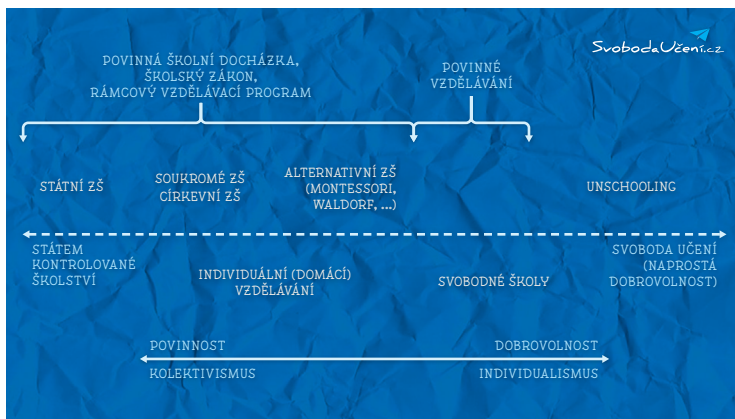
Předškolní vzdělávání je povinné od 1. září 2017.

Novela dále povoluje individuální (domácí) vzdělávání i na **druhém stupni ZŠ**. Dosud bylo individuální vzdělávání dětí na druhém stupni ZŠ pouze v režimu tzv. experimentu (pokusného ověřování) a bylo možné pouze na vybraných školách.

Další novinkou ve školském zákoně jsou jednotné přijímací zkoušky na střední školy. Podrobněji novela školského zákona, viz odkazy na konci brožury.

2.2. Jak je to v ČR se svobodou volby ze vzdělávací nabídky v rámci platné legislativy?

Všechny vzdělávací iniciativy v ČR by se daly ilustrativně zařadit na následující pomyslnou úsečku vyjadřující míru kontroly mezi státem (zcela nalevo) a jedincem (zcela napravo):

Úplně vlevo najdeme školství zcela řízené státem, trochu víc doprava jsou soukromé školy a nejrůznější alternativy typu Montessori či Waldorf nacházející se v systému registrovaných škol, tedy pod přímou kontrolou ČŠI a MŠMT ČR. Ještě kousek dál vpravo se nachází individuální (domácí) vzdělávání a skupiny domácích školáků vznikající většinou „zdola“, z iniciativy rodičů dětí na DV. Těmto skupinkám se začalo říkat sdružené či komunitní školy^[11], jakkoli to školy v legislativním slova smyslu nejsou^[12]. Děti na domácím vzdělávání musejí být zapsány ve škole, která je registrovaná v rejstříku MŠMT, a tudíž může vydávat vysvědčení. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že děti na domácím vzdělávání a ve všech těchto skupinkách jsou stále pod kontrolou státu, a nedodrží-li podmínky nastavené školským zákonem, IV jim může být zrušeno. Dokonce dle aktuálně platného školského zákona musejí být pro tuto formu vzdělávání „dány závažné důvody“ (§ 41, odst.3).

Z posledních vyjádření MŠMT k tomuto tématu lze vyvodit, že svobodná volba rodičů a dětí vzdělávat se touto formou není dostatečně závažným důvodem a závažnost těchto důvodů se bude podrobněji zkoumat.

Na úsečce se stále nacházíme v rámci paradigmatu povinné školní docházky, která dle platné legislativy ČR má sloužit k naplňování práva dítěte na vzdělávání.

Úplně vpravo se na naší úsečce nachází svoboda ve smyslu naprosté a skutečné dobrovolnosti, která však v ČR není legálně možná. Podmínkou dobrovolnosti a možnosti převzít plnou odpovědnost za své vzdělávání je **možnost odejít** a neúčastnit tohoto systému vůbec. Ve chvíli, kdy je splněna podmínka naprosté dobrovolnosti, může pro někoho být svoboda i to, že si sám nic vybírat nechce a je v souladu s volbou, kterou za něj učiní někdo jiný. Kde je ale státem plošně vynucovaná povinnost, nemůže být dobrovolnost a vědomá volba vedoucí ke skutečné zodpovědnosti za rozvoj vlastní osobnosti.

[11] Pozor, neplést s komunitními školami oficiálně zapsanými ve školském rejstříku MŠMT - viz: www.komunitniskoly.cz.

[12] Přesto na uvedeném modelu komunitních skupin dětí na DV není nic nelegálního (tyto skupiny se ani nenacházejí, řečeno slovy současné ministryně školství „mimo systém“). Aktivní sdružování rodičů za účelem zajištění společné péče a rozvoje dětí na DV lze připodobnit modelu domácích učitelů, kteří fungovali běžně na území ČR do konce 19. století před plošným zavedením povinné školní docházky.

Na rozdíl od ČR existuje v jiných demokratických státech (např. Velká Británie, Francie, Austrálie) odlišný koncept uplatnění práva na vzdělávání, tzv. povinné vzdělávání. To sice ukládá rodičům povinnost zajistit dítěti vzdělání, avšak již explicitně neurčuje, že se tak musí dít pouze prostřednictvím školní docházky. Unschooling a jiné formy sebeřízeného vzdělávání jsou v tomto odlišném právním paradigmatu zcela legitimní a legální možnosti.

A jak je to tedy s těmi „svobodnými“ školami v ČR?

- V žádné z oficiálních škol (registrovaných v rejstříku MŠMT ČR) nejsou děti dobrovolně, ale proto, že jim Ústava ukládá povinnost do nějaké školy chodit nebo být aspoň v nějaké škole zapsané a plnit učivo individuální formou. Děti si nemohou zvolit do žádné školy nechodit a neplnit povinnosti dané školským zákonem, taková možnost je v ČR v rozporu s platnou legislativou.
- Na domácí vzdělávání neexistuje v ČR právní nárok^[13], je to pouze jiná forma plnění povinné školní docházky, o které rozhoduje ředitel dané školy, kde je dítě zapsané; děti musí během přezkoušování plnit výstupy daného ŠVP – „osnovy“ školy v níž jsou zapsány^[14].
- Činnost tzv. sdružených nebo komunitních škol, resp. skupinek pro děti v domácím vzdělávání žádný zákon neupravuje^[15]. Děti, které do nich docházejí, jsou zapsány k domácímu vzdělávání na některé ze škol oficiálně registrovaných u MŠMT, zodpovědnost za jejich vzdělávání nejsou rodiče, nikoli skupinka nebo jiný subjekt a musí opět dodržovat ŠVP dané školy a dostavovat se každého půl roku k přezkoušení tamtéž.

[13] O povolení individuálního vzdělávání žáka rozhoduje ředitel školy na základě vyjádření školského poradenského zařízení a pouze, pokud jsou dány závažné důvody pro individuální vzdělávání (§ 41 školského zákona)

[14] „Individuálně vzdělávaný žák koná za každé pololetí zkoušky z příslušného učiva, a to ve škole, do níž byl přijat k plnění povinné školní docházky.“ (§ 41, odst. 4 školského zákona)

[15] Přesto není nelegální: „Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“ (viz čl. 2 Listiny základních práv a svobod)

Německý dětský manifest, 1980:

„Právo na sebevzdělávání – Děti mají právo rozhodovat o svém vlastním učení. Neexistuje žádné Highlight povinné vzdělávání ani povinná školní docházka.“

www.amication.de/das_deutsche_kindermanifest.html

Dostanete-li k obědu na výběr ze dvou možností s tím, že jednu z nich si prostě **musíte vybrat** – buď si můžete dát kuře, nebo rybu – a vy jste přitom vegetarián a dal byste si brokolici, nebo nemáte vůbec hlad, pak se nejedná o **svobodu ani dobrovolnost**. Co když vaše dítě nechce chodit do žádné školy? Takovou možnost Česká republika nenabízí.

Kapitola III.

Přístupy ke vzdělávání v rámci školského systému ČR

Jak už víme, v ČR máme povinnou školní docházku danou přímo Ústavou. Povinnou školní docházku lze plnit pouze na škole akreditované MŠMT ČR a zapsané v rejstříku škol. Každá základní škola, která chce být v rejstříku zapsaná a umožňovat plnění povinné školní docházky, musí splňovat náležitosti dané školským zákonem, mj. dodržovat rámcový vzdělávací program a na jeho základě tvořit školní vzdělávací program.

Základní školy v ČR jsou v podstatě trojího druhu: státní, soukromé a církevní. Tzv. sdružené nebo komunitní „školy“, resp. skupinky pro děti v individuálním (domácím) vzdělávání, školami podle zákona nejsou.

Školní vzdělávací programy vypadají různě. Mohou to být v podstatě „osnovy“, které existovaly před zavedením rámcových vzdělávacích programů, ale mohou být napsány i podstatně volněji. V zásadě jde však vždy o totéž: naučit děti vše, co ukládá RVP. Cíl je vždy tentýž, jen metody se různí. Proto v ČR existují

jak ZŠ tradičního typu, tak školy s výukou založenou na principech pedagogiky Marie Montessoriové, Rudolfa Steinera (Waldorfské školy), školy s programem Začít spolu a další. Většina těchto alternativních pedagogických přístupů vyžaduje potřeby dítěte a jeho spoluúčast na vzdělávacím procesu. Avšak v našem právním prostředí s existencí povinnosti školní docházky, jasně danými povinnými výstupy vzdělávání definovanými rámcovým vzdělávacím programem či povinným hodnocením musejí i tyto školy dodržovat zákon a ani ony tedy nemohou umožnit dětem sebeřízené učení.

Co v ČR **legálně a oficiálně** zatím nenajdeme vůbec, to jsou školy otevřeně svobodné a demokratické (přestože existují školy, které se k inspiraci těmito školami hlásí, zákon jim však neumožňuje využívat potenciál svobodného vzdělávání naplno), unschooling, sebeřízené či informální učení. V těchto směrech totiž nenalezneme **ani náznak jakékoli pedagogiky**. Na rozdíl od libovolného pedagogického přístupu^[16] je zde dítě považováno za rovnocennou lidskou bytost plně odpovědnou za rozvoj vlastní osobnosti a chybí zde přesvědčení, že učitel je někdo, kdo ví a znalosti předává, a žák je někdo, kdo neví. Tyto přístupy jsou založeny na naprosté dobrovolnosti, což je fakt, který se s povinnou školní docházkou (resp. rámcovými vzdělávacími programy) neslučuje.

Podívejme se nyní na jednotlivé typy pedagogických směrů podrobněji.

3.1. ZŠ tradičního typu

Důležitý mezník ve vývoji vzdělávání nastal zhruba před 200 lety monopolizací školství. Svět se výrazně změnil a stále mění, tradiční školy zůstávají v principu stejné. Vzrůstající rozpor je stále více zřejmý. Většina dětí se do školy netěší, nabyté znalosti velmi rychle zapomíná a zároveň postrádá řadu potřebných dovedností.

Klasické školství dnešního typu vzniklo zhruba před dvěma sty lety v Prusku zavedením systému povinné školní docházky v podobě osmileté Volksschule. Vzdělávání mělo zajišťovat, kromě nabývání nových znalostí, také disciplínu a oddanost autoritám. Průmyslové období 18. století s velkou poptávkou po dělnících vykonávajících monotónní činnosti podminilo v mnohém charakter vzdělávání.

[16] Pedagogika = společenská věda, která zkoumá podstatu, strukturu a zákonitosti výchovy a vzdělávání jako záměrné, cílevědomé a soustavné činnosti formující osobnost člověka.

Z Pruska se tento školní systém dále rozšířil do mnoha zemí světa. Pro Českou republiku jsou podstatné reformy Marie Terezie z roku 1774, inspirované pruskou pedagogikou, které nepřímo definovaly povinnost chodit do školy ve věku od šesti do dvanácti let. Následovalo několik represivních nařízení a dekretů, včetně jasného ustanovení povinné školní docházky roku 1805 v rámci dokumentu Politické zřízení školské, jehož motto shrnuje následující citát:

„Rakousko nepotřebuje lidí učených, nýbrž dobrých poddaných.“

Další vývoj až do dnešní doby zahrnuje několik změn v oblasti obsahu výuky a struktury školského systému, nikdy se však vážněji nedotkly samotné podstaty vzdělávání. Klasická škola stále nese poselství hodnot 18. století s ideálem poslušnosti.

Principy

- centrálně nastavený jednotný učební plán
- učivo rozdělené do předmětů s časovými dotacemi
- věková segregace
- frontální způsob výuky
- pravidelné hodnocení známkami

Podobnost didaktiky^[17] uplatňované v tradičním školství se systémem průmyslové výroby není náhodná. Klasické školství zakládá svou filosofii na frontálním způsobu výuky, který je typický jednosměrným tokem informací směrem od učitele k žákovi. Dospělá osoba provádí výklad dle předem definovaných osnov skupině studentů stejného věku a vyžaduje od nich plné soustředění. Školy tradičního typu mají striktně nastavené požadavky, jež musí žák ve vymezeném čase zvládnout, a nechávají pouze minimální prostor pro individuální přístup. Požadované vědomosti jsou rozděleny do samostatných předmětů bez vzájemného propojení. Důraz je kladen na jednotlivé znalosti, komplexní pochopení problematiky je odsunuté do pozadí.

[17] Teorie vzdělávání, která se zabývá metodami, formami, postupy a cíli vyučování.

V klasických školách se provádí pravidelné ověřování znalostí formou různých typů písemných či ústních zkoušení, učitel či profesor je stavěn do kontrolní role. Chyby jsou v tomto procesu vnímány jako negativní a systém má tendenci je potlačovat formou psychického nátlaku, manipulace a srovnávání žáků mezi sebou navzájem. Výsledky žáků se porovnávají s požadavky osnov, respektive učitele, který následně uděluje hodnocení formou známky. Klasické školství jen zřídka zahrnuje do výuky spolupráci studentů, během zkoušení ji trestá. Role studentů je spíše pasivní a bez zásadní možnosti ovlivnění, jakým činnostem by se rádi věnovali.

Typický den

Den typického školáka je dělený do striktně vymezených časových intervalů – vyučovacích hodin. Každá hodina se věnuje pouze jednomu předmětu, jen výjimečně má návaznost na jiné téma. Vyučování je organizováno v týdenních cyklech, které se po dobu půl roku nemění a žáci nemají možnost ovlivňovat jeho skladbu. Den v klasické škole se neobejde bez knižních učebních pomůcek, které jsou děti a studenti povinni nosit s sebou. Chování mimo vymezené mantinely mívá za následek trest.

Školáci mají minimální možnost volného pohybu a komunikace. Z typického dne se šesti vyučovacími hodinami tvoří přestávky pouze zhruba pětinu času stráveného ve škole. Prostředí klasického školství má často za následek agresivní chování žáků, zejména kvůli podpoře vzájemného srovnávání a frustraci základních lidských potřeb (např. pohybu, bezpečí, smysluplnosti, přijetí, autonomie, úcty či seberealizace). Vyučovací den nekončí posledním zvoněním, ale často pokračuje také doma. Žáci zde musejí splnit zadané domácí úkoly.

Autor: Tomáš Kondr

3.2. Montessori pedagogika

Koncept pedagogiky Marie Montessori je zcela odlišný od tradičního pojetí vzdělávání. Pedagogická zařízení Montessori jsou chápána jako školy zkušeností pro život a nejsou založena na memorování. Děti v Montessori školách se učí zcela jiným způsobem, a přesto jsou jejich znalosti na všech úrovních srovnatelné s žáky běžných škol. Mezi žáky se nedělají rozdíly, školy jsou určeny pro všechny bez ohledu na zdravotní, inteligenční nebo sociální stav dítěte.

Montessori svou výuku založila na tvrzení, že „Lidská osobnost, ne výchovná metoda musí být brána v úvahu“. Dítě by mělo být respektováno a považováno za samostatně vyvíjející se bytost. Na učitele nenahlíží jako na autoritu, ale jako na rovnocenného partnera, jehož hlavním úkolem je usilovat o vytvoření vhodného prostředí pro učení žáka. Výuka v Montessori škole se řídí několika principy, mezi něž patří:

Principy

- respektující přístup k dětem a svoboda se zodpovědností
- vzájemné učení dětí ve věkově smíšených skupinách
- aktivní učení, svoboda pohybu a zapojení rukou a smyslů při učení
- připravené prostředí podle vývojových potřeb dětí

Zdroj: Wikipedia

Typický den

Ve vzdělávacím prostředí děti pracují ve věkově smíšených skupinách – zpravidla ve trojročích. Typické je připravené prostředí s nabídkou pomůcek a materiálů, tři hodinové bloky tzv. volné práce dětí. Důležité je nesoutěživé prostředí s vedením dětí k vlastní kontrole práce, aby chyba byla ukazatelem možností v dalším učení. Společná setkání pro podporu vzájemné komunikace u malých dětí se postupně mění na komunitní kruhy – pro vzájemné sdílení a zapojení školáků do organizace života a učení třídy.

Mateřské školy pro děti od 3 do 6 let jsou vybaveny velmi přirozeným praktickým prostředím – malé funkční kuchyňky, aktivity jako z maminy kuchyně, praktické činnosti, při kterých se děti učí postarat se o sebe a své prostředí. Místo obvyklých hraček je v policích speciální materiál pro podporu smyslového vnímání; matematický materiál umožňuje všechna čísla „mít v ruce“ a osahat, potěškat, vidět... Prostedí je připraveno na citlivou fázi dětí pro jazykový rozvoj, jejich zájem o psaní a čtení. Najdeme tu materiály k objevování přírody, dřevěné mapy, hudební materiál a výtvarné činnosti, linii pro trénink pohybové koordinace... Děti během doby na volnou práci vybírají aktivity

v policích, pracují každé na jiné zvolené činnosti, učitelky pomáhají dětem s výběrem, ukazují jak na to, a podporují děti ve vlastním experimentování a objevování. Velký důraz je kladen na respektující komunikaci s dětmi, svobodu pohybu a podporu vlastní aktivity.

Ve školním prostředí na 1. stupni děti opět je čeká připravené prostředí – matematický a jazykový materiál, nabídka zdrojů informací – knihovna, PC, pomůcky, osobní zkušenosti, vycházky a exkurze mimo školu. Program pro vzdělávání se nazývá „kosmická výchova“ – je to didaktický plán, který obsahově propojuje všechny obvyklé školní obory a nabízí způsoby práce, které podněcují představivost a fantazii dětí a uspokojují jejich zájem o spolupráci. V organizaci dne je opět důležitý čas pro volnou práci dětí. Nové podněty přinášejí klíčové lekce učitele pro skupiny „připravených“ dětí, výběr vlastních témat dětí a jejich prezentace pro ostatní spolužáky. Zpravidla bývají také společné činnosti, jako tělesná výchova, cizí jazyk, hudební činnosti, výtvarné aktivity, součástí života třídy je zapojení dětí do praktických činností v prostředí a vaření.

Typická škola pro starší školní věk je farma pro práci a učení, kde se dospívající mají možnost zapojovat do praktických projektů, jejichž výsledky jsou potřebné a využitelné pro celou komunitu. Každá škola musí vycházet ze svých místních podmínek a využívat princip pedagogiky místa, zájem dospívajících o praktická témata, zajistit také pomoc externích odborníků v určitých oborech. V ČR začínají od roku 2014 s programem 2. stupně Montessori „Děti země“ v Kladně, v Praze a v Brně. Postupně plánují rozšiřovat vzdělávací pro-

gram na 2. stupeň také další Montessori třídy v různých místech ČR, kde již mají zkušenosti s Montessori programem na 1. stupni a rodiče dětí mají zájem o pokračování dětí v tomto systému vzdělávání.

Autor: Kamila Randáková, Olga Doležalová

3.3. Waldorfská škola

Mateřská, základní nebo střední škola, vycházející z pedagogických zásad formulovaných rakouským filosofem, esoterikem a sociálním myslitelem Rudolfem Steinerem. Vychází ze Steinerovy antroposofie, podporuje individuální nadání a kreativitu a snaží se zajistit všestranný rozvoj dítěte (včetně uměleckých oborů).

Principy

- harmonický rozvoj nejen myšlení, ale také citu a vůle
- výuka je prokchnuta uměleckými, pohybovými a praktickými činnostmi, škola žije a dýchá
- koncentrovaná výuka v epochách, která umožňuje probrat látku mnohem intenzivněji a v souvislostech
- slovní hodnocení, které charakterizuje vývoj schopností dítěte, je zaměřeno na individuální pokrok žáka, ne na jeho srovnání s ostatními
- princip jednoho třídního učitele od 1. do 8. – 9. třídy, který pečuje o rozvoj osobnosti dítěte po celou dobu školní docházky

Waldorfská škola se sama charakterizuje jako škola, která chce člověka připravit na život nejen znalostně, nýbrž též rozvojem tvůrčích schopností a sociálních dovedností. Waldorfský učitel by měl pohlížet na dítě jako na duchovní bytost, která přichází na svět nadána možností všestranného vývoje. Jeho úkolem je pěstovat toto nadání a vést dítě k tomu, aby bylo schopno jednou převzít výchovu sebe sama. Vedle vědomostních předmětů je v ní velmi mnoho místa věnováno jazykům, uměleckým předmětům, ručním pracím a základům řemesel. Ještě význačnějším rysem waldorfské školy je ovšem způsob,

jakým se děti k poznatkům a dovednostem dopracovávají. Učitel se snaží vést děti k zážitkům toho, jak věci fungují, a k jejich samostatnému poznávání. Ve waldorfských školách se proto jen zřídka používají hotové učebnice, ale žáci si spíše vytvářejí vlastní učebnice ve svých sešitech.

Zdroj: Wikipedie

Typický den

Dívky se plně účastní práce se dřevem, chlapci zase přirozeně v ručních pracích pletou, šijí; z vlastnoručně zasetého a vypěstovaného obilí v epoše Ze zrna chléb melou mouku a pečou chleba. Smyslem je dát všem dětem široký, nespecializovaný základ. Bohatá škála nabízených činností zohledňuje různá nadání dětí a umožňuje každému dítěti najít si obor, ve kterém může mít šanci vyniknout. Ve vzdělávacím programu se proto objevují specifické epochy i netradiční disciplíny, jako např. knihařství, zahradnictví, kovotepectví nebo zeměměřičství.

Metody práce vycházejí z vývojových zákonitostí jednotlivých sedmiletí a učivo základních předmětů (jako např. českého jazyka, matematiky, dějepisu, a dalších podle ročníků) se realizuje v tzv. epochách. Epocha je souvislý blok trvající 3–6 týdnů v hlavním vyučování, který představuje první část dne o délce cca 100 minut, a je tvořen z rytmické, výukové a vyprávěcí části. Epochy se v jednom předmětu v každém ročníku minimálně jednou opakují. Takto koncentrovaná organizace výuky obecně podporuje soustředění žáků, umož-

ňuje hlubší ponoření do tématu a vyučování v mezipředmětových souvislostech. Odborné předměty (např. cizí jazyky, výtvarná výchova, hudební výchova, ruční práce, tělesná výchova a eurytmie, cvičební hodiny k hlavnímu vyučování) jsou vyučovány ve standardních 45 minutových blocích.

Autor: Asociace waldorfských škol České republiky

3.4. Začít spolu

Program Začít spolu (v mezinárodním označení Step by Step) představuje alternativní pedagogický přístup, který je orientován na dítě. Spojuje v sobě moderní poznatky pedagogické a psychologické vědy s osvědčenými vzdělávacími postupy, k nimž se pedagogika v průběhu svého vývoje dopracovala. Je to velmi otevřený didaktický systém, který umožňuje každé škole a každému učiteli přizpůsobit si jeho konkrétní podobu kultuře, zvykům a tradicím dané země, jejímu vzdělávacímu systému i potřebám konkrétních dětí.

- demokratické principy a humanistická východiska ve vzdělávání
- pedagogický přístup zaměřený na dítě
- důraz na individuální přístup k dítěti a na partnerství školy, rodiny a komunity
- podnětné prostředí třídy – práce v centrech aktivity
- integrované tematické učení – chápání světa v souvislostech

Program využívá [projektového učení](#), [integrovanou tematickou výuku](#) a podnětné prostředí ve třídě. Prosazuje a umožňuje [inkluzi](#) dětí se speciálními vzdělávacími potřebami (děti s poruchami učení, děti s postižením, děti mimořádně nadané či děti z etnických menšin). Pro program Začít spolu je typický individuální přístup, který zohledňuje schopnosti, znalosti a zájmy dítěte. Děti dostávají možnost volby takových úkolů, na které stačí. S touto svobodou volby je však spojena také odpovědnost za splnění daného úkolu.

Typická třída ve škole Začít spolu je rozdělena do tzv. center aktivit, kde děti plní různé úkoly. Centra aktivit jsou různá a jsou uspořádána tak, aby se

vzájemně nerušila a děti mohly v klidu pracovat. Úkoly v centrech aktivit vždy souvisí s daným týdenním tématem. Děti úkoly plní samostatně a můžou si vybrat, ve kterém centru aktivit budou pracovat. Důležité je však to, že během daného týdne musí splnit úkoly ve všech centrech aktivit.

Zdroj: Wikipedie

Typický den

Průběh dne ve třídě Začít spolu lze vidět včetně popisných fotografií [zde](#).

Den začíná obvykle ranním kruhem, který je místem pro společné setkávání a sdílení. Pravidelnou součástí ranního kruhu bývá ranní zpráva. Má různý charakter. Někdy děti informuje o tom, co je dnes čeká, někdy je motivuje k dalším činnostem, jindy jim poskytuje náměty k přemýšlení či slouží k procvičení probíraného učiva. Po ranním kruhu zpravidla následuje společné probírání nového učiva či práce na individuálních úkolech. Děti pracují samostatně, ve dvojicích či malých skupinách, ale i frontálně (celá skupina). Připravované úkoly však mohou být odstupňovány podle obtížnosti, od takových, které předpokládají zvládnutí základního učiva až po úlohy nadstandardní.

Po přestávce nastává práce dětí v tzv. centrech aktivity. Úkoly, které jsou pro děti v centrech aktivit připravené, se vztahují k tématu, na kterém v daném období děti pracují. Centrum si volí podle daných pravidel. Nejčastěji se zapisují do předem připravené tabulky, a vytvářejí tak rozpis, který přehledně

mapuje práci všech dětí ve třídě po dobu celého týdne (trvání tematického celku). V centrech jsou připravené takové aktivity, které vedou děti k přemýšlení a praktické činnosti zároveň, úkoly při kterých se děti učí spolupracovat, vzájemně komunikovat, řešit problémy apod. Samozřejmostí je propojení tématu ve škole s reálným životem i mimo školu (exkurze, výpravy, besedy...).

Na závěr dne se všichni opět sejdou, v hodnotícím (reflektivním) kruhu, kde děti prezentují výsledky své práce, hodnotí, co a jak se jim dařilo, s čím měly problémy, vyměňují si zkušenosti, dávají doporučení dalším skupinám, které budou v centru aktivity pracovat, učí se od sebe navzájem. Je zde prostor pro vzájemné hodnocení mezi dětmi a samozřejmě také i pro hodnocení učitele.

Autor: Mirka Škardová

3.5. Individuální (domácí) vzdělávání

Bližší informace k problematice individuálního (domácího) vzdělávání a komunitních (sdružených) „škol“ v ČR najdete v kapitole IV.

3.6. Sebeřízené učení (unschooling)

Unschooling je prostě život. Doslova přeloženo je to ne-škola, tudíž žádná povinná instituce, žádné arbitrární autority, žádná kurikula. Dobrovolnost za všech okolností. Je to proces, který začíná narozením dítěte a nekončí nikdy. I jako dospělí se stále učíme, nabíráme nové zkušenosti, ze kterých se někdy poučíme a někdy také ne. Proces přirozeného učení nelze zastavit, dokud jsme naživu.

Historie

Pojem „unschooling“, v češtině někdy překládaný jako „odškolení“, poprvé použil americký spisovatel a pedagog, zastánce domácího vzdělávání a průkopník v oblasti teorie práv dítěte John Holt^[18]. Holt mnoho let bojoval za reformu školství. Doufal, že se mu podaří iniciovat hluboké přehodnocení školského systému a chtěl, aby se školy staly pro děti přátelštějšími místy. Jak plynul čas, dospěl k přesvědčení, že školy odpovídají požadavkům většinové společnosti,

[18] Více o J. Holtovi zde: www.svobodauceni.cz/clanek/john-holt

a že k výraznější reformě školství za jeho života nedojde. V roce 1980 Holt řekl: „Nepovažuji domácí výuku za odpověď na špatné školy. Myslím, že domov je vhodnou základnou pro zkoumání světa, kterému říkáme učení a vzdělávání. Domov by byl nejlepším místem bez ohledu na to, jak dobré by školy byly. Správný vztah škol k domovu je jako vztah mezi knihovnou a domovem, nebo kluzištěm a domovem. Je to doplňkový zdroj.”

Dospěl k přesvědčení, že školství není možné reformovat, protože je od základu špatné a stal se propagátorem domácího vzdělávání. Bylo by podle něj ovšem zbytečné pouze vzít děti ze školy a vytvořit doma prostředí, které je škole podobné. Věřil, že „dětí obklopené různorodým a stimulujícím prostředím se naučí vše, co jsou připraveny se naučit ve chvíli, kdy jsou na to připraveny“. Holt věřil, že není potřeba děti do učení nutit – samy k němu přirozeně dospějí, pokud je jim poskytnuta svoboda nechat se vést vlastními zájmy, a pokud mají k dispozici širokou škálu zdrojů, z nichž se mohou učit. Tuto filozofii Holt nazval unschoolingem.

Principy

- lidé (a děti jsou také lidé) jsou od přírody zvědavé a učenlivé bytosti; učení probíhá nepřetržitě a v každé chvíli lidského života
- učení probíhá na základě vnitřní motivace člověka (dítěte), pokud je mu umožněno následovat své zájmy a touhy, není-li omezován příkazy a základy a není-li nucen učit se znalosti, které mu v dané chvíli nedávají smysl
- učení probíhá často nevědomě nebo spontánně v závislosti na vzniklé potřebě se něčemu naučit; nejprve je život a poté k němu potřebné nástroje
- unschooling po rodičích vyžaduje velkou důvěru v dítě^[19], v jeho schopnost naučit se vše, co mu v dané chvíli připadá smysluplné a vhodné; naučilo se samo a bez učebnic chodit, mluvit, lézt po prolézačkách atd. – proč by tento „učící“ proces měl skončit v šesti letech věku dítěte?

[19] „Vše, co říkám, by se dalo shrnout do dvou slov: důvěřujte dětem. Nic nemůže být jednodušší a zároveň obtížnější. Obtížné, protože abychom důvěřovali dětem, musíme nejprve důvěřovat sami sobě, ale většina z nás se v dětství naučila, že nám nemůže být důvěřováno.“
(John Holt)

PŘIROZENOST A ROZMANITOST – Unschooling je také znám jako proces učení vedený zájmy dítěte^[20]. Při aplikování této vzdělávací filozofie neinstitutionalizovanou formou (nejčastěji v režimu domácího vzdělávání) rodič s dítětem nepoužívají žádné fixní kurikulum. Podle [Pata Farengy](#) (spolupracovníka a nástupce Johna Holta) může být unschooling stručně definován jako „dopřát dětem tolik svobody v učení se prostřednictvím poznávání světa, kolik jejich rodiče mohou pohodlně snést“.

SPOLEČNÝ ŽIVOT A VZÁJEMNÝ RESPEKT – Výhodou unschoolingu je, že od rodičů nevyžaduje, aby se stali někým jiným, než jsou (jako například učitelem svého dítěte v tradičním smyslu toho slova). Namísto toho rodiče a děti společně žijí, učí se, následují své zájmy, hledají odpovědi na otázky, které je vzrušují a využívají materiálů konvenčního školství dle potřeby. To je způsob, jakým se všichni učíme před vstupem do školy a také způsob, jak se učíme, když školu opustíme a začneme chodit do práce. Takže například zájem malého dítěte o rychlá auta může vyústit ve čtení knih o fungování motorů (fyzika, chemie, ČJ), v otázky jak a kdy bylo určité auto vyrobeno a co je třeba udělat, aby si ho člověk mohl koupit (dějepis, finanční gramotnost), kdo navrhuje podobu a tvar aut (životopis, kreslení, různé profese), atd. Tyto zájmy samozřejmě mohou vést dítě k touze přečíst si sám různé texty, vidět při práci třeba automechanika, jít do technického muzea, zkusit vyrobit vlastní „auto“ z různých materiálů apod.

SVOBODA VOLBY – Důležitý rozdíl oproti klasickému školství je ten, že všechny tyto aktivity si vybralo dítě samo. Nedostalo je jako „úkol“ od někoho, kdo nad ním má moc ve formě známek a hodnocení, nemusí je splnit ve stresu z nedodržení termínu, může je dělat kdekoli chce, ne pouze na určeném místě a s určenými pomůckami. Zapojení rodiče do těchto aktivit je plně na vůli dítěte (a samozřejmě také na možnostech a vůli rodiče).

Typický den

Typický den v unschoolingu neexistuje. Respektive může existovat v jakékoli podobě tehdy, pokud si to dítě i jeho rodiče přejí. Unschooling je založen na

[20] V ČR se významu toho pojmu používaného v zahraničí nápadně podobá termín „informální učení“, který lze definovat jako „záměrnou činnost směřující k získávání poznatků a zlepšování vlastních dovedností institucionálně neorganizovanou a zpravidla nesystematickou cestou. Zahrnuje učení v průběhu každodenních aktivit, např. v prostředí rodiny, ve volném čase či v zaměstnání.“ (Vzdělávání dospělých: specifické výstupy z šetření Adult Education Survey)

svobodě, vzájemném respektu (tedy respektu rodiče k dítěti i naopak) a dohodě. Některé děti navštěvují nejrůznější instituce nebo kroužky podle svého výběru, jiné se učí každodenním životem a hrou s mladšími či staršími dětmi, rodiči, příbuznými, rodinnými známými a lidmi, kteří je obklopují. Další děti jsou rády v přírodě, jiné si raději někam zalezou s knížkou nebo počítačem. Existují děti či rodiny spíše samotářské, jiné jsou zase společenské a vyhledávají nejrůznější typy akcí, včetně vzdělávacích. Některé rodiny hodně cestují, potkávají se s mnoha zajímavými lidmi a prožívají spoustu dobrodružství. Některé děti rády chodí se svými rodiči do práce, jiné rády tráví čas s prarodiči. Často je ale unschoolingový život směsí všeho výše uvedeného. Každá rodina je jiná a je jen na ní samotné, jak své dny prožívá.

„Děti se rodí s dychtivou vášní po pochopení smyslu všech věcí, které se dějí okolo nich. Pokoušíme-li se tento proces kontrolovat, manipulovat, nebo přesměřovat jinač... ten nezávislý vědec v dítěti zmizí.“

John Holt

Situace ve světě

Unschooling a jeho různé formy – od „[holtovského](http://www.johnholtgws.com)“^[21] unschoolingu, kdy se rodiče nechávají vést zájmy dítěte a mohou mu nabízet různé formy trávení času,

[21] <http://www.johnholtgws.com>

až po tzv. radikální unschooling (Sandra Dodd^[22] nebo Dayna Martin^[23]), který spočívá v maximální svobodě pro dítě a ve snaze jej co nejméně ovlivňovat – je rozšířen zejména v Severní Americe.

Co se týče vzdělávacích systémů v Evropě – existují v zásadě dva typy států: země s „povinnou školní docházkou“ (zejména postkomunistické státy, kromě Maďarska a Slovinska, ale i třeba Nový Zéland či některé státy USA) a země s „povinným vzděláváním“ (ostatní, např. Velká Británie, Irsko, Francie).^[24]

Povinná školní docházka je zákonná povinnost dětí navštěvovat v určitém věkovém rozmezí školu. Z toho vyplývá povinnost zákonných zástupců děti příslušného věku do školy posílat. V některých zemích je umožněno dětem plnit povinnou školní docházku formou individuálního (domácího) vzdělávání s tím, že děti musí v různých časových intervalech docházet do školy, v níž jsou zapsané k individuálnímu vzdělávání, a prokazovat, že dodržují vzdělávací program dané školy, tj. že umí vše, co se děti stejného věku učí v dané škole. Jen pro zajímavost: v Polsku je školní docházka povinná až do 18 let věku, ale domácí vzdělávání bylo legalizováno už v roce 1991, naproti tomu např. v Německu není domácí vzdělání legalizováno vůbec, ačkoli až do 30. let minulého století tomu tak bylo. V těchto zemích tudíž není možné unschooling legálně provozovat, protože dítě nemá svobodu volit si co, kdy, kde, jak, s kým a jakým způsobem se bude učit, ale musí plnit požadavky zpracované ministerstvem školství daného státu, potažmo konkrétní školy. Některé země předepisují doma vzdělávaným dětem dokonce komisionální zkoušky. Dochází tedy k paradoxní situaci, kdy rodiče, kteří jsou primárními vzdělavateli svých dětí, nemají vliv na jejich hodnocení.

V zemích s povinným vzděláváním je nutné prokazovat pouze fakt, že se dítě vzdělává a vyvíjí. V řadě zemí (např. některé státy USA, Anglie) nemusí rodiče svůj záměr vzdělávat své děti doma vůbec oznamovat, v jiných zemích mají rodiče pouze povinnost tento záměr oznámit, a to například místnímu školenskému úřadu (například ve Francii, kde je domácí vzdělávání legální už od roku 1882), jen některé země požadují, aby rodiče o domácí vzdělávání žádali.

[22] <http://sandraddodd.com/unschooling>

[23] <http://daynamartin.com/>

[24] Více o legislativní situaci domácího vzdělávání v Evropě např. zde: http://www.orbisscholae.cz/archiv/2014/2014_1_01.pdf

Situace v České republice

Česká republika patří mezi státy s povinnou školní docházkou, k níž se nyní novelou školského zákona přidalo i povinné předškolní vzdělávání pro všechny pětileté děti.

V ČR je v současnosti povoleno plnit povinnou školní docházku individuálním způsobem [§ 41 školského zákona^{\[25\]}](#), každé takto vzdělávané dítě však musí být zapsáno v konkrétní ZŠ, jejíž ŠVP musí také dodržovat.

Z výše uvedeného vyplývá, že v České republice není možné unschooling legálně provozovat, protože dítě nemá svobodu volit si co, kdy, kde, jak, s kým a jakým způsobem se bude učit, ale musí plnit požadavky rámcového vzdělávacího programu MŠMT ČR, potažmo školního vzdělávacího programu konkrétní školy.

Autor: Zdeňka Staňková

3.7. Demokratické školy

Student je ve formálně rovnocenném postavení s lektorem. Vzájemná spolupráce je obvykle dobrovolná. Studenti se podílejí rovným dílem s dospělými na tvorbě pravidel i na jejich vymáhání. Obvykle také významným způsobem organizují chod školy. Výuka probíhá často neformálně a ve smíšených skupinách. Mohou však být vyučovány i jasně popsané předměty s pravidelným rozvrhem vyhrazené pro určitou věkovou skupinu.

Historie

1921 – Summerhill (A. S. Neil)

Nejznámější příběh první demokratické internátní školy. Děti se podílejí na rozhodování a správě areálu školy stejně jako zaměstnanci. Od počátku měli žáci možnost dobrovolně navštěvovat předměty, o které projevíli zájem. V posledních letech platí povinnost dokončovat předměty, na něž se žáci dobrovolně přihlásí.

[25] <http://zakony.centrum.cz/skolsky-zakon/cast-3-hlava-1-paragraf-41>

1968 – Sudbury Valley School (D. Greenberg) – inspirováno Summerhillem

Obdoba Summerhill School, avšak s denní docházkou, nikoli internátní. Sudbury Valley School je zároveň koncept, který se rozšiřuje na další instituce po celém světě [26]. Původní škola ve Framinghamu (Massachusetts, USA) také vydala mnoho publikací a natočila několik dokumentů. Jelikož se nejedná pouze o jednu vzdělávací instituci, může docházet k velikým odlišnostem mezi jednotlivými lokalitami [27]. Každá škola je nezávislá a vytváří si tak svá vlastní pravidla a svou vlastní organizaci vedení i samotné výuky.

Principy

- rovnoprávnost
- účast na řízení školy
- komplexní organizační struktura
- různorodá metodologie výuky
- sebeřízené vzdělávání

Filozofie demokratického vzdělávání je založena na přesvědčení o schopnosti dětí rozhodovat o svém procesu učení, které je podloženo již mnohaletými výzkumy s účastí absolventů demokratických a svobodných škol. Demokratická správa a pravidla jsou prostředkem k fungování vzdělávací komunity, která poskytuje všem členům bezpečné zázemí a zdroje inspirace pro osobní rozvoj, jak ze strany dospělého personálu, tak i kolektivu různě starých dětí, které se učí mezi sebou navzájem. Tento proud demonstruje, že není třeba čekat, až člověk dosáhne určitého věku, aby se mohl rozhodovat. Pro účast na správě komunity stačí projevit zájem. Pro úspěšné prosazení svého názoru je však potřeba pilovat logickou argumentaci i rétoriku. Tyto dovednosti děti v demokratických školách přirozeně rozvíjejí od útlého věku. Výuka není vynucována, přesto se děti učí nepřeborné množství znalostí a dovedností.

[26] Jejich přehled naleznete zde: http://www.sudval.org/07_othe_01.html

[27] Seznam Sudbury škol zde: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Sudbury_schools

„... Summerhill je místem, kde se lidé s vrozenými schopnostmi pro studium stanou akademiky, zatímco ti, kteří se hodí k zametání ulic, se stanou zame-tači. Ale zatím jsme žádného zametače nevychovali. Nechtěl bych ovšem, aby to znělo snobsky. Byl bych mnohem raději, kdyby škola vychovala šťastného za-metače, než neurotického profesora.“

A. S. Neil

Typický den

Běžný den na demokratické škole začíná v rozptýlu jedné hodiny. Například můžete přijít kdykoliv mezi osmou a devátou. V případě většího zpoždění pouze informujete personál školy. Ve škole probíhají různé lekce a každý žák ví, které předměty navštěvuje. Sám si tak řídí svůj čas. Mimo lekce se pohybuje spontánně mezi svými kamarády a věnuje se svým oblíbeným činnostem asi jako kdokoli z nás o víkendu. V pravidelných časech se setkávají také různé organizační týmy a řeší správu svých oblastí. Rovněž zasedají různá grémia pro řešení konfliktů nebo pro styk s veřejností.

U demokratických škol jsou obvykle pravidelně jednou týdně pořádány celoškolské sněmy a jiné schůzky různých organizačních skupin. Organizace, a také místní pravidla, jsou obvykle oproti klasické škole výrazně komplexnější. Například na Neue Schule Hamburg naleznete knihu pravidel o přibližně čtyřiceti stranách, přestože se dlouho nepoužívaná pravidla ruší pro nadbytečnost.

Snahou lektorů v demokratických školách je nabídnout žákům co nejlepší alternativu pro jejich volný čas. Jelikož dítě v ideálním případě nemusí do školy, nebo alespoň na jednotlivé kurzy přijít, musí se personál školy velmi snažit, aby byla účast pro dítě přínosná i dostatečně zábavná. V opačném případě se pozice takového lektora stává zbytečnou.

Situace ve světě

Ve světě víme stále o relativně malém množství demokratických škol. K nejznámějším patří internátní škola Summerhill v Anglii, a poté školy typu Sudbury Valley School. Mnoho škol je však myšlenkou demokracie inspirováno, a tak vzniká stále více škol, které aplikují některé prvky. V posledních letech

je velmi skloňována například brazilská škola [Lumiar](http://lumiar.org.br/)^[28], nebo [AltSchool](https://www.altschool.com/)^[29] ze San Francisca, kterou vede bývalý zaměstnanec Googlu. Poslední zmíněná škola má za dva roky od založení tři pobočky a chystají se další. V Evropě je škol typu Sudbury Valley School aktuálně devět a většina má méně než dvacet žáků a funguje méně než deset let. Aktuální přehled demokratických škol v Evropě dokumentuje organizace [EUDEC](http://www.eudec.org/Member+Schools)^[30].

Situace v České republice

Za první pokus o institucionalizovanou formu volné svobodné výchovy v českém prostředí lze považovat práci Josefa Úlehly, který pracoval od roku 1911 na pokusné škole ve Vídni. Tato škola byla organizována jako tzv. volná škola. Výuka zde byla bez rozvrhu, bez učebního plánu, bez osnov. Základem byla osobní zkušenost žáka, pozorování, experiment. Na výuce a výchově se podíleli i starší žáci. Maximálně se využívalo spolupráce učitelů s rodiči.

Po revoluci se v ČR začaly objevovat tendence k demokratickému vzdělávání od počátku 90. let. Za první průkopníky lze v tomto směru považovat například Přírodní školu Františka Tichého v počátcích jejího fungování nebo ZŠ Londýnská zprvu vedenou Jaroslavem Kotalem. Omezené zapojení žáků do organizace školy můžeme dnes vidět téměř v každé klasické škole. Vedení školy si

[28] <http://lumiar.org.br/>

[29] <https://www.altschool.com/>

[30] <http://www.eudec.org/Member+Schools>

však zpravidla nechává prostor pro zásah v případě nežádoucího směru řízení žáky nebo jim poskytuje velmi málo podpory a prostoru v oblastech, o kterých mohou žáci rozhodovat. Mállokdy se také setkáváte se situací, kdy mají žáci rovnocennou váhu hlasu jako učitelé. Žáci obvykle nerozhodují o zásadních změnách. Důsledkem této malé možnosti něco ovlivnit není mezi studenty takto symbolická možnost zapojení se do vedení školy příliš oblíbená.

Zároveň však lze ve společnosti pozorovat rostoucí popularitu obou zmíněných světových konceptů škol, Summerhill a Sudbury Valley. Tyto školy se staly inspirací mnoha nově vznikajícím školám. Jak moc se jim podaří realizovat principy demokratického vzdělávání v prostředí české legislativy, ukáže čas.

Z výše uvedeného vyplývá, že v současné době není v České republice možné otevřeně demokratickou školu provozovat legálně. Dítě nemá obsahově svou volbu volit si zda vůbec a co se bude učit, případně jaké z předepsaných kompetencí naplní a jaké ne. Není bráno jako plnohodnotný člen vzdělávacího společenství a dialogu o něm. Musí dostát požadavkům rámcového vzdělávacího programu, resp. školního vzdělávacího programu konkrétní školy. Byť by tento byl sebevíc rozvolněn, stále má vždy svá jasná vymezení.

Autor: Hynek Jína

Kapitola IV.

Jak na individuální (domácí) vzdělávání a komunitní (sdružené) „školy” v ČR?

Podmínky pro individuální vzdělávání na ZŠ i v povinném předškolním ročníku definuje Školský zákon č. 561/2004 Sb. § 41 a § 34a. Komunitní (sdružené, domácí) „školy” nejsou definovány žádným zákonem, jelikož se jedná pouze o skupiny vzniklé sdružením rodičů, kteří děti zapsali k individuálnímu vzdělávání.

Tyto skupinky mají nejrůznější podoby a většinou fungují jako neziskové organizace, resp. spolky (dříve občanská sdružení). Právě nejasnost jejich postavení v zákoně, a tedy nemožnost takové skupiny kontrolovat, vede MŠMT k výrokům o jejich škodlivosti pro vzdělávací systém v ČR. Je jen otázkou času, kdy se objeví snahy tyto skupiny regulovat.

„Pokud chcete zůstat informovaní o aktuálním dění na naší politické scéně v oblasti svobody učení, určitě se svojí skupinkou využijte možnost členství v naší Asociaci svobody učení^[31]. Ta si klade za cíl podporovat snahy o svobodné učení nejen ve školách, ale i v komunitních skupinách a sdružených školách.“

4.1. Povinné předškolní vzdělávání

Novela školského zákona zavádí od září 2017 povinnou předškolní docházku do MŠ, kterou lze v odůvodněných případech plnit i formou individuálního vzdělávání.

Novela uvádí:

„Zákonný zástupce dítěte, pro které je předškolní vzdělávání povinné, může pro dítě v odůvodněných případech zvolit, že bude individuálně vzděláváno. Má-li být dítě individuálně vzděláváno převážnou část školního roku, je zákonný zástupce dítěte povinen toto oznámení učinit nejpozději 3 měsíce před počátkem školního roku.“

Oznámení zákonného zástupce o individuálním vzdělávání dítěte musí obsahovat

a) jméno, popřípadě jména, a příjmení, rodné číslo a místo trvalého pobytu dítěte, v případě cizince místo pobytu dítěte,

b) uvedení období, ve kterém má být dítě individuálně vzděláváno,

c) důvody pro individuální vzdělávání dítěte.

Ředitel mateřské školy doporučí zákonnému zástupci dítěte, které je individuálně vzděláváno, oblasti, v nichž má být dítě vzděláváno. Tyto oblasti vychází z rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. Mateřská škola ověří úroveň osvojování očekávaných výstupů v jednotlivých oblastech a případně doporučí zákonnému zástupci další postup při vzdělávání; způsob a termíny ověření, včetně náhradních termínů, stanoví školní řád tak,

[31] <http://www.svobodauceni.cz/clanek/asociace-svobody-uceni>

aby se ověření uskutečnilo v období od 3. do 4. měsíce od začátku školního roku. Zákonný zástupce dítěte, které je individuálně vzděláváno, je povinen zajistit účast dítěte u ověření.

(4) Ředitel mateřské školy, kam bylo dítě přijato k předškolnímu vzdělávání, ukončí individuální vzdělávání dítěte, pokud zákonný zástupce dítěte nezajistil účast dítěte u ověření podle odstavce 3, a to ani v náhradním termínu.

(5) Odvolání proti rozhodnutí ředitele mateřské školy o ukončení individuálního vzdělávání dítěte nemá odkladný účinek.

(6) Po ukončení individuálního vzdělávání dítěte podle odstavce 5 nelze dítě opětovně individuálně vzdělávat podle odstavce 1.

(7) Výdaje spojené s individuálním vzděláváním dítěte hradí zákonný zástupce dítěte, s výjimkou speciálních kompenzačních pomůcek podle § 16 odst. 2 písm. d) a výdajů na činnost mateřské školy, do níž bylo dítě přijato k předškolnímu vzdělávání.“

4.2. Povinná školní docházka

Po schválení novely školského zákona je nyní možné individuální (domácí) vzdělávání na prvním i druhém stupni ZŠ. Podmínky opět stanoví Školský zákon:

(1) O povolení individuálního vzdělávání žáka rozhoduje ředitel školy, kam byl žák přijat k plnění povinné školní docházky, na základě písemné žádosti zákonného zástupce žáka. Individuální vzdělávání lze povolit pouze žákovi prvního stupně základní školy.

(2) Žádost zákonného zástupce o individuální vzdělávání musí obsahovat

a) jméno, popřípadě jména, a příjmení, rodné číslo, bylo-li přiděleno, a místo trvalého pobytu žáka nebo bydliště, pokud nemá na území České republiky místo trvalého pobytu,

b) uvedení období, ročníku, popřípadě pololetí, kdy má být žák individuálně vzděláván,

c) důvody pro individuální vzdělávání žáka,

d) popis prostorového a materiálně technického zabezpečení vzdělávání a podmínek ochrany zdraví individuálně vzdělávaného žáka,

e) doklady osvědčující splnění vzdělání osoby, která bude žáka individuálně vzdělávat,

f) seznam učebnic a učebních textů, které budou ve výuce užívány, pokud nejde o učebnice uvedené v § 27 odst. 1,

g) další skutečnosti, které mají vliv na průběh vzdělávání žáka,

h) vyjádření školského poradenského zařízení.

(3) Ředitel školy individuální vzdělávání povolí, pokud

a) jsou dány závažné důvody pro individuální vzdělávání,

b) jsou zajištěny dostatečné podmínky pro individuální vzdělávání, zejména podmínky materiální a ochrany zdraví žáka,

c) osoba, která bude žáka vzdělávat, získala alespoň střední vzdělání s maturitní zkouškou,

d) jsou zajištěny vhodné učebnice a učební texty podle nichž se má žák vzdělávat.

(4) Individuálně vzdělávaný žák koná za každé pololetí zkoušky z příslušného učiva, a to ve škole, do níž byl přijat k plnění povinné školní docházky.

(5) Nelze-li individuálně vzdělávaného žáka hodnotit na konci příslušného pololetí, určí ředitel školy pro jeho hodnocení náhradní termín, a to tak, aby hodnocení bylo provedeno nejpozději do dvou měsíců po skončení pololetí.

(6) Pokud má zákonný zástupce pochybnosti o správnosti hodnocení žáka, může do 8 dnů od konání zkoušek písemně požádat ředitele školy o přezkoušení žáka; byl-li zkoušejícím žáka ředitel školy, krajský úřad. Pokud ředitel školy nebo krajský úřad žádosti vyhoví, nařídí komisionální přezkoušení žáka.

(7) Ředitel školy zruší povolení individuálního vzdělávání

a) pokud nejsou zajištěny dostatečné podmínky ke vzdělávání, zejména podmínky materiální, personální a ochrany zdraví žáka,

b) pokud zákonný zástupce neplní podmínky individuálního vzdělávání stanovené tímto zákonem,

c) pokud žák na konci druhého pololetí příslušného školního roku neprospěl,

d) nelze-li žáka hodnotit způsobem uvedeným v odstavcích 4 a 5, nebo

e) na žádost zákonného zástupce žáka.

(8) Ředitel školy rozhodne o zrušení individuálního vzdělávání žáka nejpozději do 30 dnů od zahájení řízení a zároveň zařadí žáka do příslušného ročníku základní školy. Odvolání proti rozhodnutí ředitele školy o zrušení individuálního vzdělávání žáka nemá odkladný účinek.

(9) Výdaje spojené s individuálním vzděláváním hradí zákonný zástupce žáka, s výjimkou učebnic a základních školních potřeb podle § 27 odst. 3 a 6, speciálních učebnic a speciálních didaktických a kompenzačních učebních pomůcek podle § 16 odst. 7 a výdajů na činnost školy, do níž byl žák přijat k plnění povinné školní docházky.

Při přezkušování individuálně vzdělávaných žáků v prvním pololetí školního roku 2015/2016 proběhla na všech ZŠ, které mají zapsané alespoň jednoho „domácího školáka“ kontrola České školní inspekce. Její závěry si můžete přečíst v [Inspekční zprávě^{\[32\]}](#) nebo shrnuté do [článku^{\[33\]}](#).

Komunitní/sdružené „školy“, resp. skupiny pro děti v domácím vzdělávání

Zvyšující se zájem rodičů o individuální (domácí) vzdělávání jejich dětí vede v posledních letech ke zvyšování počtu tzv. komunitních či sdružených skupin domácích školáků, chybně označovaných jako „školy“. V právním slova smyslu se o školy nejedná a podle [slov ministryně školství^{\[34\]}](#) je existence těchto skupinek a „systému paralelního školství“ nevídaná. Přesto nejsou více či méně formalizované skupiny domácích školáků (pokud se nenazývají školou) ničím nelegálním, ani mimo zákonný systém ČR: „Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“ (viz čl. 2 Listiny základních práv a svobod). Aktivní sdružování rodičů za účelem zajištění společné péče a rozvoje dětí na DV lze připodobnit modelu domácích učitelů, kteří fungovali běžně na území ČR do konce 19. století před plošným zavedením povinné školní docházky.

V praxi se většinou jedná o skupinu rodičů, kteří své děti zapsali k individuálnímu vzdělávání, ale nechťejí své děti vzdělávat pouze sami doma. Některé skupiny si najmou učitele, který s dětmi tráví čas, v některých skupinách se s dětmi střídají jednotliví rodiče, jiné skupiny fungují téměř jako škola se vším všudy. Zodpovědnost za vzdělávání dětí však ve všech těchto skupinách nesou stále rodiče, kteří se také s dítětem musejí dostavovat na pravidelná půlroční přezkoušení do ZŠ, v níž je dítě zapsáno.

Zakládáte „komunitní/sdruženou školu“? Pomůžeme vám!

Už víte, že vaše dítě do tradiční školy nedáte. Alternativní školy vám také nevyhovují a chcete pro sebe i vaše dítě více svobody, nebo máte prostě vlastní

[32] <http://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Tematicke-zpravy/Tematicka-zprava---Individualni-vzdelavani-zaku-na>

[33] <http://www.svobodauceni.cz/clanek/tak-nam-zkontrolovali-domskolaky>

[34] <https://www.novinky.cz/veda-skoly/394634-valachova-chce-domaci-vzdelavani-na-2-stupni-zs-jeste-dale-zkouse.html>

představu o tom, jakým způsobem se chcete společně vzdělávat. Možná už jste našli pár rodičů, kteří to vidí podobně jako vy. Přemýšlíte o založení skupinky pro děti v individuálním (domácím) vzdělávání, ale nejste si jisti, co vše je pro to třeba udělat. Nebo se už provozu takové skupinky účastníte a rádi byste se setkávali s dalšími rodiči dětí na IV zapojenými v „komunitním“ vzdělávání a sdíleli své radosti i strasti. Možná jste se ve skupince dostali do patové situace a nevíte jak pokračovat.

SvobodaUčení.cz nyní prostřednictvím svého pobočného spolku – Asociace Svobody učení (ASU) – pomáhá všem, kteří se rozhodli vydat směrem „komunitní/sdružené skupiny“:

- sdružujeme skupinky pro děti v individuálním vzdělávání označované někdy jako „komunitní“ či „sdružené“;
- poskytujeme kvalitní informační servis o novinkách nejen v legislativě formou pravidelného newsletteru,
- poskytujeme informace o grantech a dotacích formou grantového kalendáře,
- poskytujeme legislativní, právní a další podporu,
- nabízíme konzultace s odborníky z různých oblastí (právo, legislativa, psychologická podpora),
- propojuje zájemce o „komunitní“ vzdělávání s již existujícími skupinkami či dalšími zájemci o jejich založení,
- zastupujeme zájmy skupin v komunikaci se státní správou a pracujeme na zlepšení podmínek jejich fungování v rámci legislativy,
- nabízíme kvalitní workshopy a semináře pro začínající skupinky i pro rozjeté projekty,
- připravujeme každoroční Letní akademii skupin pro děti na IV,
- nabízíme účast na podpůrných skupinách (sdílecích, legislativních),
- nabízíme slevy na akce Svobody učení a vstup do uzavřené sekce webu www.svobodauceni.cz,
- poskytujeme možnost vkládat profil do mapy skupinek pro děti na IV na webu www.svobodauceni.cz.

Kapitola V.

Seznam doporučených kontaktů

5.1. Asociace v ČR:

Asociace svobody učení kontaktní osoba: Anna Třešňáková e-mail: info@svobodauceni.cz web: www.svobodauceni.cz	
Asociace pro domácí vzdělávání kontaktní osoba: Judita Kapicová e-mail: domaciskola@volny.cz web: www.domaciskola.cz	

5.2. Školy a komunitní skupinky na cestě ke svobodě v ČR:

Svobodná škola Praha kontaktní osoba: Šárka Hauznerová e-mail: info@svobodnaskolapraha.cz web: http://www.svobodnaskolapraha.cz/	
Ježek bez klece kontaktní osoba: Gabriela Ježková e-mail: info@jezekbezklece.cz web: http://jezekbezklece.cz/	

pokračování na str.54

5.3. Demokratické školy v zahraničí:

Demokratische schule X (Německo, Berlín) e-mail: info@demokratische-schule-x.de web: http://www.demokratische-schule-x.de	
Summerhill School (Velká Británie, Leiston) web: http://www.summerhillschool.co.uk/	
Jerusalem Sudbury School (Izrael) e-mail: info@jerusalemsudbury.com web: http://jerusalemsudbury.com/	

5.4. Mezinárodní asociace

Alliance for Self-Directed Education email: info@self-directed.org web: http://www.self-directed.org/	
EUDEC European Democratic Education Community email: info@eudec.org web: http://www.eudec.org	

Použité zdroje

Peter Gray: Svoboda učení (česky PeopleComm, 2016, ISBN 978-80-879171-7-6)
www.peoplecomm.cz/svoboda-uceni

A.S.Neill: Summerhill (česky PeopleComm, 2013, ISBN 978-80-904890-5-9)
www.peoplecomm.cz/kniha-summerhill

<http://infinita-schule.de>

H. von Schoenebeck: Texty k postpedagogickému myšlení. Pardubice: Univerzita Pardubice, ÚJHS 1999.

Novela školského zákona: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?O=7&T=611>

Tým SvobodyUčení.cz s Peterem Grayem – zleva: Tomáš Kondr, Jiří Košárek, Peter Gray, Zdeňka Staňková, Anna Třešňáková, Michal Kandler

PRŮVODCE SVOBODOU UČENÍ

SvobodaUčení.cz

2016

Vydal: SvobodaUčení.cz, z.s.

Text: Zdeňka Staňková, Michal Kandler, Anna Třešňáková, Jiří Košárek

Korektura: Zdeňka Staňková

Návrh obálky a grafy: David Tichý / Písmo: Pleuf Pro

Sazba textu: David Tichý / Písmo: Alegreya Sans

Praha, 2016

www.svobodauceni.cz